

УДК 342.9.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ВИДОБУТКОМ НЕТРАДИЦІЙНОГО ГАЗУ**Олена СУРІЛОВА,**доцент кафедри права ЄС та порівняльного правознавства
Національного університету «Одеська юридична академія»**SUMMARY**

Sustainable development of Ukraine, economic and social revival of our country is inseparable from reform of the energy sector, which goal is to ensure energy security, including satisfaction of needs in energy resources, provided the requirements of environmental safety. Ukraine generally has a system of government in this area, and the basic functions and powers of state organs and their interaction are regulated, however, public administration is marked by low efficiency and needs to be improved in consideration of conditions prevailing in Ukraine today. One aspect of the solution is the reform the governance of unconventional gas and its legal framework, the priority objectives of which are insurance of the rights of the public, minimization of environmental risks, development of unconventional gas production by means of new technologies. The paper set out proposals to strengthen the guarantees of the rights of the public in this area and to amend the legislation of Ukraine in the field of exploration and production of unconventional gas.

Key words: public administration, unconventional gas, environment, environmental risks, public, mineral resources, geological exploration, mining, environmental safety, national security.

АНОТАЦІЯ

Забезпечення сталого розвитку України, економічне та соціальне відродження нашої держави невід'ємне від реформування енергетичної сфери, метою якого має бути забезпечення енергетичної безпеки, що передбачає задоволення потреб в паливно-енергетичних ресурсах при умові дотримання вимог екологічної безпеки. В Україні в цілому сформована система державного управління в цій сфері, визначені основні функції і повноваження органів управління та схема їх взаємодії, однак, незважаючи на це, державне управління відзначається низькою ефективністю та потребує вдосконалення та врахування умов, що склалися в Україні сьогодні. Одним з аспектів рішення цієї задачі є реформування державного управління видобутком нетрадиційного газу та його правової бази, пріоритетними цілями якого має бути забезпечення прав громадськості, мінімізація екологічних ризиків, розвиток видобутку нетрадиційного газу на основі використання новітніх технологій. В статті сформульовані пропозиції щодо посилення гарантій прав громадськості в цій сфері та вдосконалення законодавства України в сфері розвідки та видобутку нетрадиційного газу.

Ключові слова: державне управління, нетрадиційний газ, навколишнє природне середовище, екологічні ризики, громадськість, надра, геологічна розвідка, видобуток ресурсів, екологічна безпека, державна безпека.

Постановка проблеми. Забезпечення сталого розвитку України, економічне та соціальне відродження нашої держави невід'ємне від реформування енергетичної сфери, метою якого має бути забезпечення енергетичної безпеки, що передбачає задоволення потреб в паливно-енергетичних ресурсах при умові дотримання вимог екологічної безпеки. Пошуки шляхів вирішення цих завдань привели до спроби оновлення енергетичної стратегії України, загальною метою якої повинне стати забезпечення потреб суспільства та економіки в паливно-енергетичних ресурсах у технічно надійний та безпечний, економічно ефективний та екологічно прийнятний спосіб для гарантування життєдіяльності суспільства¹.

На період до 2035 року Стратегія виходить з необхідності реалізації економічної політики, спрямованої на забезпечення економічного зростання та підвищення добробуту громадян України. Політична прийнятність цілей Стратегії, ефективність управлінських рішень у сфері енергетики безпосередньо залежатимуть від їх узгодження з вирішенням ключового стратегічного завдан-

ня економічної політики, яким є створення сприятливих умов підвищення конкурентоспроможності національних економічних суб'єктів на зовнішніх та внутрішньому ринках [19].

Необхідною умовою вирішення цього завдання є створення ефективної, сучасної системи державного управління в сфері розвідки та видобутку нетрадиційного газу, пріоритетними цілями якої має бути інтенсифікація видобутку традиційного та розвиток видобутку нетрадиційного газу на основі використання новітніх технологій, які спроможні не тільки забезпечити нарощування видобутку та самозабезпеченість природним газом, але й енергетичну незалежність і екологічну безпеку України.

Вдосконалення державного управління в цій галузі потребує розробки механізмів державного управління в сфері видобутку нетрадиційного газу. Україна має у своєму розпорядженні значні запаси цього ресурсу, тоді як запаси традиційного газу в нашій країні є обмеженими. Сумарні потенційні ресурси газу щільних порід, сланцевого газу, метану вугільних пластів і газу глибоководного шельфу Чорного моря можуть становити від 20 до 50 трлн. куб. м. Обсяг, як і можливість видобутку цих ресурсів, підлягає уточненню в міру проведення геологорозвідувальних робіт, однак такий високий ресурсний потенціал повинен стати достатнім стимулом для активної розвідки всіх перерахованих видів нетрадиційного газу [12]. Цінність та потенційні можливості цього ресурсу для енергозабезпечення господарського комплексу та потреб населення повинні стати стимулом і для розробки правових основ державного управління в цій сфері, адже тільки ефективне державне управління здатне забезпечити сталий

¹ Проект оновленої Енергетичної стратегії України на період до 2035 року був представлений Міністерством енергетики та вугільної промисловості України. Стратегія визначає цілісну систему державного управління реалізацією Стратегії, яка передбачає узгодження Стратегії з системою планування розвитку країни; формування узгодженої системи механізмів державного управління, спрямованої на досягнення цілей та створення системи моніторингу реалізації Стратегії; врахування положень Стратегії всіма причетними до сфери її дії суб'єктами а також формує цільову траєкторію розвитку енергетичного сектору, забезпечуючи узгодженість його пріоритетів з більш широкими цілями суспільства та розглядаючи розвиток енергетичного сектору як складову сталого соціально-економічного розвитку України [19].

розвиток, економічне зростання та екологічну безпеку. Суттєвим фактором, який змушує Україну розвивати видобуток нетрадиційного газу, є ситуація, що складається на Донбасі – в базовому регіоні вугільної промисловості. Руїнування інфраструктури та зупинка вугільних підприємств в окремих районах Донецької та Луганської областей поставили Україну перед загрозою втрати ролі вугільної промисловості у забезпеченні енергетичної безпеки держави [19]. Крім того Україна рано чи пізно стикнеться з необхідністю відновлення південно-східних регіонів, і у цьому контексті виявлення та видобуток нетрадиційного газу в цьому регіоні надасть не тільки можливість відновити їх, але й перспективу економічного зростання та успішного вирішення соціальних проблем, що підтверджує досвід США [14].

Природний газ з нетрадиційних джерел – такою є коректна з наукової точки зору назва метану (CH₄), що на початку XXI століття промислово став видобуватись з джерел, які нещодавно були недоступними з причини відсутності необхідних технологій. Частіше звучить назва «нетрадиційний газ» (НТГ), що є відповідним англійському “unconventional gas”. Цей термін дещо невідповідний хімічній природі, оскільки йдеться про той самий метан, незалежно від того, у який спосіб і з якого геологічного середовища його видобувають: чи то у вигляді традиційного природного газу чи то природного газу з аргілітових сланців, ущільнених пісковиків, вугільних товщ. Але, зрештою, термін «нетрадиційний газ» є припустимим. Водночас у широкому вжитку поширення набула інша назва – сланцевий газ, що відображає лише один з різновидів НТГ, проте ця назва стала заміником поняття «природний газ з нетрадиційних джерел». Видобуток нетрадиційного (сланцевого газу, газу щільних порід, метану вугільних родовищ) здійснюється через гідрозрив пласта (ГРП) – на сьогодні єдино можливою технологією вивільнення газу з низькопроникних порід, хоча видобуток природного газу з різних нетрадиційних джерел має специфіку залежно від газовмісної породи та геологічних особливостей її залягання.

Актуальність теми. В Україні в цілому сформована система державного управління в сфері енергетики, визначені основні функції і повноваження органів управління та схема їх взаємодії, однак, незважаючи на це, державне управління в паливно-енергетичному секторі відзначається низькою ефективністю та потребує вдосконалення та врахування умов, що склалися в Україні сьогодні, коли запаси традиційного газу є недостатніми для забезпечення потреб країни, тоді як науково-технічний прогрес та розвиток технологій надають можливість залучати до використання інші види ресурсів, наприклад, нетрадиційний газ.

Отже, **метою статті** є аналіз проблемних питань державного управління видобутком нетрадиційного газу, формування рекомендацій щодо вдосконалення державного управління в цій сфері та його правового регулювання з урахуванням пріоритетності екологічних вимог.

Виклад основного матеріалу дослідження. Предмет дослідження є відносно новим для вітчизняної правової науки, тому робіт, присвячених цьому питанню, недостатньо для формування цілісної концепції правового забезпечення державного управління в цій сфері [13; 15; 16; 18; 20], а наявні роботи переважно стосуються екологічних ризиків, пов'язаних з видобутком нетрадиційного газу. Тому для формування уявлень щодо проблеми корисним є вивчення експертних оцінок та аналітичних матеріалів українських та закордонних фахівців, присвячених екологічним, економічним, технологічним аспектам видобутку нетрадиційного газу [17; 22; 23]. Саме вони здатні

підштовхнути юридичну наукову думку в напрямі подальших розробок цієї проблематики.

На сьогодні правове регулювання видобутку нетрадиційного газу в Україні знаходиться у зачатковому стані. Але справедливості задля слід зазначити, що активне видобування сланцевого газу проводиться нині лише у США і Австралії. Перед тим, як приступити до цієї нової і специфічної господарської діяльності, усі інститути державного управління цих країн заздалегідь провели підготовку, в тому числі багато років вносили зміни до свого національного законодавства. У Європі й досі не можуть завершити законодавчу роботу, яка б гарантувала відсутність будь-яких ризиків при розвідці і видобуванні сланцевого газу [15], однак досвід таких економічно розвинених країн, як США і Австралія, свідчить про те, що можливо запровадити промисловий видобуток цієї цінної копалини при мінімізації ризиків для здоров'я людей та довкілля. Щодо екологічних ризиків, то вони, як свідчать новітні наукові дослідження, не є фатальними [22]. Застосування новітніх покращених технологій буріння та гідрозриву дають змогу значно скоротити негативний техногенний вплив на довкілля. Тому не слід зволікати, а навпаки, необхідно інтенсифікувати роботу зі створення ефективної системи державного управління використанням і охороною надр для видобутку нетрадиційного газу та його правової бази, тим більш, що забезпечення енергетичної безпеки для України є умовою виживання.

Всебічне вивчення питання розвідки та видобування сланцевого газу, відкритий діалог з громадськістю, вивчення досвіду країн, де видобуток нетрадиційного газу ведеться протягом значного часу, сприятиме врегулюванню проблемних екологічних питань на законодавчому рівні, поліпшенню процедури оцінки впливу цієї діяльності та ризиків від її провадження на навколишнє природне середовище, забезпеченню дотримання вимог законодавства про екологічну інформацію та, за результатами всебічного дослідження, прийняттю виваженого управлінського рішення із зазначеного питання.

В Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» [9] в системі принципів національної екологічної політики виділений принцип врахування екологічних наслідків під час прийняття управлінських рішень, при розробленні документів, які містять політичні та / або програмні засади державного, галузевого (секторального), регіонального та місцевого розвитку. На жаль, серед завдань, спрямованих для досягнення стратегічних цілей, не вказані завдання в сфері видобутку нетрадиційного газу, незважаючи на особливе значення цього напрямку для державної безпеки та економічної стабільності нашої країни та наявність численних спекуляцій навколо цієї ситуації.

Основоположними нормами законодавства в цій сфері є конституційні норми, які проголошують надра власністю народу України. Від імені українського народу право власності здійснюють державні органи влади та органи місцевого самоврядування.

Закон України «Про нафту і газ» [6] є основним законом, що регулює розробку газу, визначає основні правові, економічні та організаційні засади діяльності газової галузі України та регулює відносини, пов'язані з особливостями користування газонаосними надрами і видобутком газу з метою забезпечення енергетичної безпеки України, розвитку конкурентних відносин у газовій галузі, захисту прав усіх суб'єктів відносин, що виникають у зв'язку з геологічним вивченням газонаосності надр, розробкою родовищ газу, зберіганням газу.

Окремі положення цього Закону можливо застосовувати щодо розвідки та видобутку нетрадиційного газу, наприклад

ст. 5 Закону, де передбачені принципи державної політики в газовій галузі: принципи державного управління та державного регулювання діяльності в газовій галузі; принцип створення умов для розвитку та підвищення ефективності діяльності газової галузі; принцип безпеки експлуатації об'єктів газової галузі; принцип додержання єдиних державних норм, правил і стандартів усіма суб'єктами відносин, пов'язаних з видобутком, і використанням газу продуктів переробки; принцип забезпечення екологічно безпечного функціонування об'єктів газової галузі; принцип забезпечення захисту прав та інтересів усіх суб'єктів відносин, що виникають у зв'язку з геологічним вивченням газонасності надр, розробкою родовищ газу; принцип створення умов для перспективних наукових досліджень; принцип забезпечення раціонального використання надр в інтересах Українського народу і надрокористувачів, тощо. Також це положення, передбачені розд. IX під назвою «Охорона довкілля»: суб'єкти господарської діяльності незалежно від форми власності, що здійснюють користування газонасними надрами, зокрема видобуток газу, повинні додержуватися вимог законодавства про охорону довкілля, нести відповідальність за його порушення і здійснювати технічні, організаційні заходи, спрямовані на зменшення шкідливого впливу на навколишнє природне середовище. Ліквідацію аварійних викидів газу зі свердловин здійснюють користувачі газонасними надрами, які проводять буріння розвідувальних та експлуатаційних газових свердловин, а також розробку газових родовищ та експлуатацію підземних сховищ газу. Надрокористувачі повинні укладати зі спеціалізованими підрозділами із запобігання та ліквідації відкритих газових фонтанів угоди на виконання ними інспекційно-профілактичних і аварійних робіт. Для забезпечення безпеки населення, що проживає в районі розташування об'єктів газової галузі, встановлюються охоронні та санітарно-захисні зони, розміри і порядок використання яких визначаються чинним законодавством та проектами цих об'єктів, затвердженими в установленому порядку.

Стаття 7 Закону проголошує, що державне регулювання діяльності в газовій галузі здійснюється шляхом встановлення загальних правил здійснення цієї діяльності суб'єктами підприємницької діяльності, надання ліцензій на здійснення окремих видів діяльності, спеціальних дозволів на користування нафтогазонасними надрами та формування тарифної політики та іншими засобами, що визначаються законами, а основними завданнями державного регулювання нафтогазової галузі є сприяння конкуренції у газовому комплексі; забезпечення проведення цінової та тарифної політики в газовому комплексі; захист прав усіх суб'єктів відносин, що виникають у зв'язку з геологічним вивченням газонасності надр, розробкою родовищ газу, переробкою газу, зберіганням, транспортуванням та реалізацією газу та продуктів їх переробки, споживачів нафти і газу та працівників галузі. Слід доповнити цю статтю і у переліку завдань державного регулювати зазначити «захист навколишнього природного середовища». Також доробки потребує ст. 9 Закону, яка передбачає повноваження органів місцевого самоврядування у відносинах, пов'язаних з геологічним вивченням газонасності надр, розробкою родовищ нафти і газу, а саме надання відповідно до законодавства згоди на розміщення на відповідній, підпорядкованій їм території об'єктів газового комплексу, сфера екологічного впливу діяльності яких згідно з чинними нормативами включає відповідну територію; участь у розробці і реалізації системи заходів щодо роботи об'єктів нафтогазової галузі у надзвичайних умовах. В той же час органи місцевого самоврядування не мають права втручатися в господарську діяльність суб'єктів, що здійснюють

геологічне вивчення нафтогазонасності надр, розробку родовищ нафти і газу, переробку нафти і газу, зберігання, транспортування та реалізацію газу та продуктів його переробки. Вважаємо, що необхідно надати органам місцевого самоврядування повноваження щодо здійснення контролю за геологічним вивченням газонасності надр та розробкою родовищ газу з метою забезпечення соціальних, екологічних та інших прав громади, охорони та відтворення навколишнього природного середовища. Це дасть змогу знизити соціальну напругу, що виникає у зв'язку з розвідкою та видобутком нетрадиційного газу.

Закон України «Про угоди про розподіл продукції» регулює відносини, що виникають у процесі виконання пошукових робіт, розвідки та видобування корисних копалин, а також будівництва та експлуатації пов'язаних з цим промислових об'єктів (ст. 2).

Стаття 17 Закону проголошує, що угоди про розподіл продукції можуть передбачати особливі етапи, правила та порядок користування надрами і проведення робіт під час розробки родовищ нетрадиційних вуглеводнів. Такі особливі етапи, правила та порядок можуть відрізнятися від затверджених законодавством етапів, правил і порядку розробки вуглеводнів, що не належать до нетрадиційних вуглеводнів. У разі будь-яких розбіжностей переважноразумно застосуванню підлягатимуть етапи, правила та порядок користування надрами і проведення робіт, передбачені угодою про розподіл продукції [4]. Однак таке становище є неприпустимим, оскільки порушує принцип законності (законність розглядається як обумовлене закономірностями суспільного розвитку комплексне соціально-правове явище, яке складається із трьох взаємопов'язаних складових: принципу, методу і режиму існування держави і полягає в розумінні й суворому та неухильному виконанні всіма суб'єктами правовідносин вимог законодавчих актів [21]). Якщо передбачається угодою про розподіл продукції етапи, правила і порядок здійснення робіт з геологічного вивчення або розробки нетрадиційного газу, які відрізняються від затверджених законодавством, то це є правопорушенням в цій сфері і в такому випадку мають застосовуватися міри відповідальності до осіб, винних у такому порушенні.

В Україні був прийнятий Закон «Про газ (метан) вугільних родовищ» [7], який визначає правові, економічні, екологічні та організаційні засади діяльності у сфері геологічного вивчення одного з видів нетрадиційного газу (метану) вугільних родовищ, у тому числі дослідно-промислової розробки, видобування і вилучення його під час дегазації та подальшого використання як матеріального та / або енергетичного ресурсу. Особливості регулювання відносин у сфері геологічного вивчення, видобування та використання газу (метану) вугільних родовищ зумовлені об'єктивними умовами видобування та використання газу (метану) вугільних родовищ, а саме технологічною складністю промислового видобування та використання газу (метану) вугільних родовищ внаслідок невизначеності його розподілу і якісного складу; підвищеною вибуховою та пожежною небезпечністю газу (метану) вугільних родовищ та продуктів його переробки і необхідністю у зв'язку з цим забезпечення надійності та безпеки експлуатації об'єктів у сфері геологічного вивчення, видобування та використання газу (метану) вугільних родовищ.

Спеціалісти пов'язують прийняття цього Закону з необхідністю вирішення правових та екологічних питань, пов'язаних з видобутком одночасно вугілля і метану, а також встановлення податкових пільг для стимулювання використання метану замість випуску його як відходу, що потребувало унікального регуляторного підходу саме до метану вугільних родовищ. Таких проблем не існує сто-

совно розробки газу щільних порід та сланцевого газу. Їх розробка є подібною майже в усіх аспектах до розробки традиційного газу [23]. Тому недоцільно розповсюджувати положення цього закону на розвідку і видобуток газу з інших нетрадиційних джерел.

Через гірничо-геологічні особливості розробки нетрадиційного газу значення видобутку цього ресурсу для забезпечення державної безпеки України, а також занепокоєння широкої громадськості ризиками такої розробки слід розробити «Закон про видобуток природного газу з нетрадиційних джерел».

Закон повинен мати мету створення такої системи державного управління в цій сфері, яка буде здатна забезпечити ефективну економічно вигідну розвідку та розробку газу з нетрадиційних джерел та водночас захист навколишнього середовища та прав громадськості. Для цього необхідно розширити повноваження органів місцевого самоврядування у прийнятті рішення щодо надання надр у користування для розвідки та видобутку нетрадиційного газу і надання конкретних гарантій громаді щодо дотримання її прав; вслякяко сприяти участі громадськості в процесі прийняття рішень, у тому числі забезпечити доступ громадськості до інформації щодо екологічних наслідків видобутку нетрадиційного газу та економічних вигод такого видобутку для розвитку певних регіонів та місцевих громад; вдосконалити дозвільні процедури у відповідній галузі (слід звернути особливу увагу на гарантування землевласникам та землекористувачам їх прав, у тому числі на відшкодування збитків, пов'язаних з вилученням земель для суспільних потреб; встановити вимоги до охорони навколишнього середовища та життя і здоров'я людей, включаючи вимоги щодо охорони вод, біорізноманіття, рослинності; запровадити управлінські заходи, що сприятимуть залученню інвестицій у розвиток територій; передбачити заходи стимулювання безпечного розвитку територій (частину податків та штрафи за спричинення шкоди навколишньому середовищу направляти на відтворення та розвиток відповідних територій та громад); зобов'язати інвесторів укладати угоди щодо соціального партнерства з відповідними громадами; мінімізувати забруднення довкілля відходами діяльності, пов'язаної з розвідкою та видобуванням сланцевого газу; встановити порядок поводження з відходами та токсичними речовинами; вживати заходів для повторного використання відпрацьованих технічних вод та захисту поверхневих водних ресурсів; впроваджувати еколого-геологічні та сейсмологічні дослідження; впроваджувати страхування відповідальності на випадок шкоди, заподіяної внаслідок забруднення навколишнього природного середовища та погіршення якості природних ресурсів від діяльності, пов'язаної з розвідкою та видобуванням сланцевого газу; визначити заходи інформування громадськості та забезпечення інших екологічних прав громадян.

Налагодження інформування зацікавленої громадськості є надзвичайно важливим для нашої країни, адже віра громадян в те, що держава здатна запровадити безпечний для населення і довкілля видобуток нетрадиційного газу, є надзвичайно низькою. Екологічні ризики (дійсні та уявні) є однією з найбільших перешкод для розвитку видобування нетрадиційного газу в Україні. Встановлення суворих вимог щодо екологічної безпеки до видобутку нетрадиційного газу в Україні допоможе знизити ризики, забезпечити сприйняття громадськістю, та матиме позитивний вплив на залучення інвестицій. Тому важливою передумовою прийняття управлінських рішень в цій галузі є переконання громадськості, що держава та видобувні підприємства додержуватимуться стандартів у своїй діяльності або

принципів, які мінімізують ризик, та захистять навколишнє середовище. Слід також розробити додаткові гарантії безпеки, серед яких наявні здійснення просвітницької діяльності щодо нетрадиційного газу, заснування систем інформування населення щодо технологій видобутку та можливих ризиків (складу фрекинг-розчинів, засобів захисту та рекультивациі порушених в результаті видобувних робіт земель, заходів захисту підземних вод тощо). Як гарантії ми розглядаємо створення мережі агенцій та ініціацію програм та національних планів з управління видобутком нетрадиційного газу. Необхідна постійна підтримка з боку держави досліджень та інноваційних технологій, адже постійне поліпшення технологій та управління ризиками є суттєвими для забезпечення прогресу.

Передумовою прийняття управлінських рішень має бути проведення державної екологічної експертизи проектів геологічного вивчення і видобутку нетрадиційного газу. Підготовка висновків екологічної експертизи і прийняття рішень щодо подальшої реалізації (використання, застосування, експлуатації тощо) об'єкта екологічної експертизи здійснюється з урахуванням громадської думки. Слід доповнити Закон України «Про екологічну експертизу» та у переліку об'єктів державної екологічної експертизи зазначити «видобуток нетрадиційного газу» і передбачити у висновку державної екологічної експертизи щодо розвідки і видобутку нетрадиційного газу обов'язкову оцінку всіх можливих наслідків, вигод та втрат від здійснення видобутку і відмови від нього для держави в цілому і для місцевої громади зокрема.

Необхідно вирішити питання щодо надання земельної ділянки для потреб видобутку нетрадиційного газу таким чином щоб забезпечити як права землевласників, так і права територіальної громади та держави в цілому. Стаття 15 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» передбачає право примусового відчуження органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у власності фізичних або юридичних осіб, для розміщення та обслуговування об'єктів, пов'язаних із видобуванням корисних копалин; будівництва та обслуговування газових свердловин та виробничих споруд, необхідних для їх експлуатації, у тому числі споруд для підземного зберігання газу. Необхідно передбачити положення щодо того, що сума компенсації має визначатися на основі ринкової оцінки [8].

Потребує певних змін і Податковий кодекс України [10]. Для забезпечення інтересів громади необхідно встановити податок на використання надр для видобутку нетрадиційного газу, який має надходити до місцевих бюджетів та спрямовуватися на відшкодування погіршення якості навколишнього середовища та відновлення довкілля.

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [1] передбачає компетенцію виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у галузі охорони навколишнього природного середовища, які погоджують поточні та перспективні плани роботи підприємств, установ та організацій з питань охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів; забезпечують систематичне та оперативне інформування населення, підприємств, установ, організацій та громадян про стан навколишнього природного середовища, захворюваності населення; організують екологічну освіту та екологічне виховання громадян; формують і використовують місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища у складі місцевих бюджетів. Слід розширити і

конкретизувати їх повноваження щодо розвідки і видобутку нетрадиційного газу задля посилення захисту інтересів місцевої громади.

Слід також уточнити окремі норми Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України [11]. Серед завдань Міністерства слід передбачити «Формування і реалізацію державної політики в сфері розвитку і видобутку нетрадиційного газу» і, відповідно, уточнити повноваження.

Змін потребує Водний кодекс України [3]. Вони мають стосуватися захисту поверхневих і підземних вод від проникнення токсичних технологічних вод і відходів, надання спеціальних дозволів на використання вод та лімітування їх використання в процесі видобутку нетрадиційного газу.

Посилені заходи захисту слід передбачити в Законі про охорону атмосферного повітря [2], а саме запровадити систему нормування викидів (у тому числі парникових газів) в атмосферне повітря, відповідну міжнародним стандартам щодо устаткування, запровадити ефективний моніторинг повітря в районах видобутку нетрадиційного газу, запровадити систему сертифікації викидів та заходи щодо їх поступового зменшення.

У Законі України «Про тваринний світ» слід передбачити додаткові заходи збереження середовища існування диких видів в районах видобутку нетрадиційного газу [5].

Висновки. Україна в останні часи стикнулася з безпрецедентними викликами та загрозами національній безпеці та навіть незалежності держави. Важливим засобом їх подолання є забезпечення енергетичної безпеки шляхом розвитку власного видобутку природного газу як з традиційних, так із нетрадиційних джерел. Останнє є найбільш перспективним з огляду на стан забезпеченості України газовими ресурсами. Однак розвиток розвідки і видобутку газу з нетрадиційних джерел ускладнюється необізнаністю населення, відвертим перебільшенням екологічних загроз, пов'язаних з експлуатацією нетрадиційних джерел та навіть спекуляціями на цю тему, які мають на меті перешкоджання розвитку власного видобутку цього стратегічного ресурсу. Звичайно, неможливо зовсім не звертати увагу на потенційну небезпеку та вжити заходів щодо її мінімізації. Для цього слід переглянути пріоритети державного управління в цій галузі, створити потужну правову базу, здатну забезпечити потреби державного управління розвідкою та видобутком нетрадиційного газу, а також виконання завдань щодо забезпечення екологічної безпеки та рентабельності видобутку. Неможливо нехтувати й інтересами громадськості, яка має бути поінформована щодо певних аспектів експлуатації родовищ та мати право брати участь у прийнятті управлінських рішень щодо реалізації відповідних проектів та контролювати додержання підприємцями стандартів та вимог охорони навколишнього природного середовища. Тільки за таких умов можливо контролювати ризики, пов'язані з видобутком нетрадиційного газу, мінімізувати їх, досягти взаєморозуміння місцевих громад, органів державного управління та промисловості.

Список використаної літератури:

1. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua>.
2. Про охорону атмосферного повітря : Закон України від 16 жовтня 1992 року № 2707-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua>.
3. Водний кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua>

4. Про угоди про розподіл продукції : Закон України від 14 вересня 1999 року № 1039-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua>.

5. Про тваринний світ : Закон України від 13 грудня 2001 року № 2894-III VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua>.

6. Про нафту і газ : Закон України від 28 грудня 2007 року № 107-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua>.

7. Про газ (метан) вугільних родовищ : Закон України від 21 травня 2009 року № 1392-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua>.

8. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності : Закон України від 17 листопада 2009 року № 1559-I [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua>.

9. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України від 21 грудня 2010 року № 2818-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua>.

10. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua>.

11. Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 21 січня 2015 року № 32 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua>.

12. Енергетична стратегія України на період до 2030 року : схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 1071-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mpe.kmu.gov.ua>.

13. Борисюк М.М. Європейський досвід щодо видобування сланцевого газу / М.М.Борисюк, Є.О.Бережний // Мінеральні ресурси України. – 2015. – № 3. – С. 24–31.

14. Газ розвитку. Сланцева революція у США допомогла подолати кризу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.korrespondent.net/business/economics>.

15. Гайдай А.Н. Видобуток сланцевого газу в Україні: проблеми правової інстиляції / А.Н. Гайдай // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 266–269.

16. Золотарьова Н.І. Надра і води як об'єкти адміністративно-правової охорони / Н.І. Золотарьова // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. – 2013. – Вип. 2(18). – С. 96–101.

17. Кришталь А.М. Світовий досвід вивчення та використання нетрадиційних вуглеводневих ресурсів / А.М. Кришталь // Мінеральні ресурси України. – 2015. – № 1. – С. 27–37.

18. Мацко А.С. Правове регулювання видобутку сланцевого газу в Україні у контексті захисту навколишнього середовища / А.С. Мацко, Н.С. Литвиненко // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2014. – № 4. – С. 34–45. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua>.

19. Проект оновленої Енергетичної стратегії України на період до 2035 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk>.

20. Розвідка та видобуток сланцевого газу: соціальні, правові та екологічні виклики (короткий огляд питання) / [Т.М. Жиравецький, О.В. Кравченко, Б.Г. Проць та ін.]. – Львів, 2013. – 56 с.

21. Самохвалов В.В. Законність і справедливість: теоретико-правові проблеми співвідношення та взаємодії : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / В.В. Самохвалов ; Ін-т законодавства ВР України. – К., 2008. – 18 с.

22. Світовий досвід видобутку нетрадиційного газу для України. Економіка і Технології. Екологія і Регуляція.

Дезінформація і Маніпуляції Е-БЮЛЛЕТЕНЬ, № 1 Міфологія сланцевого газу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://s01.static-shell.com/content>.

23. Сланцевий газ України. Екологічна і нормативно-правова оцінка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epl.org.ua/images/pdf>.

